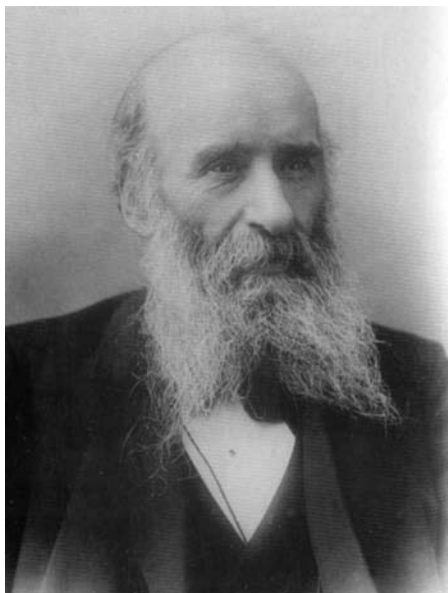

ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ И БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

/днес БАН/. ДОКУМЕНТИ

Доклад, посветен на 170-годишнината от рождението на проф. Марин Дринов, изнесен на Международен научен симпозиум — Панагюрище, 20 окт. 2008 г.

Цветана Величкова, началник отдел “Отчетна регистрация, информация и използване на документите”, Научен архив на БАН, E-mail tzvetana51@yahoo.fr

Проф. Марин Дринов е първият български систематичен учен — историк, чиято книжовна и научна дейност е съществена част от културата и живота на българския народ. Името му се свързва със създаването и укрепването на първата научна институция Българското книжовно дружество /БКД/ — днес Българска академия на науките /БАН/.

Идеята за създаването на БКД не е чужда на българската емиграция още през 60-те години на XIX век. Практически, обаче, за нейното осъществяване се захваща М. Дринов, когато през септември 1867 г. пристига в Прага и се среща с друг заслужил българин Васил Д. Стоянов. Тук той се свързва с Адолф Патера, асистент в чешкия музей, който издейства на младия изследовател свободен достъп до всички пражки библиотеки и музеи и му оказва ценна помощ като познавач на много славянски езици.

В Прага Дринов се запознава и работи с историка Франтишек Палацки, с известния общественик Фр. Ригер и Фл. Браунер, с писателя К. Я Ербен и географа статистик Йосиф Ербен¹. Резултат на научните му занимания е трудът му „Поглед върху произхождението на българската църква от самото ѝ начало и до днес” /1869 г./, който той отпечатва във Виена. Запознат с труда на Дринов, Васил Златарски казва: Дринов “прави голяма услуга на българската книжника, която чрез това съчинение стъпва в кръга на европейската книжнина”².

В Прага М. Дринов и Васил Д. Стоянов окончателно изготвят плана за създаването на БКД с цел да обедини емиграцията, която да работи за просветното и културно издигане на народа ни. През 1868 г. те решават да направят, по думите на Дринов, “свършен факт”³ едно дружество, което нито един народ в робство, извън пределите си не е дръзнал да направи. Изработват проектоустав, който заляга в основата на устава, приет на учредителното събрание на БКД в Браила, където Марин Дринов е избран за действителен член и председател на Дружеството⁴.

Създаването на Дружеството на 12 октомври 1869 г. в Браила и неговият напредък карат Дринов да напише: “Това ме още повече радва, когато си наумявам, че ни у един народ не се е случвало да захваща подобно Дружество при такива обстоятелства, каквито са нашите, и в няколко месеца да се тури в такова действие, както е нашето сега”⁵.

През пролетта на 1870 г. излиза и печатният орган на БКД, наречен “Периодическо списание”(ПС). За него М. Дринов пише една от първите си статии, озаглавена “Нови паметници

¹ Величкова, Цв. Чешко влияние за създаването на Българското книжовно дружество в Браила. // История на държавните институции. – С., 1984, 48-58.

² Златарски, В. Н. Преглед на тридесетгодишната научно-книжовна дейност на проф. М. С. Дринов. // Сборниче за юбилея на Марин С. Дринов, 1869-1899. – С., 1900, с. 43.

³ Миятев П. и Г. Димов. Документи за историята на БКД в Браила. Т.1. – С., 1958 г., с.57.

⁴ Пак там, 47-48.

⁵ Пак там, с. 108.

за историята на българите”. С парите, които Настоятелството на БКД му предплаща, Дринов прави копия на Манасиевата хроника и предприема изследвания за българската история на остров Исхия, където преглежда стари ръкописи, за да открие “някакъв спомен за българската колония, която в XIII и XIV век е живяла на острова”⁶.

Дринов дава своите съвети за преодоляване на трудностите, които среща Настоятелството на Дружеството при провеждането на първото годишно събрание. Те са ясни и актуални: “и у високоцивилизованите народи е мъчно нещо да се нареди и привдигне някое ново дружество в първото му годишно събрание. Най-главното, което за сега трябва да желаем, е да излезе добро събранието на основателите, както и да се оздрави и учвърсти материалната част още по-добре. След това да гледаме да пълним “Периодическото списание” колкото е възможно с по-интересни статии, което е най-главният способ за успешен вървеж”⁷.

Дринов работи задълбочено и прецизно и дълго време не изпраща нищо готово за печат в списанието на Дружеството, защото смята, че над преписите на някои извори за българската история “трябва да се работи още много време преди да се обнародват” и да се подбират за печат “достойни и оздравени трудове”⁸. Ето защо Каравелов и Ботев определят списанието като твърде академично и научно, за да въздейства бързо върху съзнанието на народа. Революционерите демократи обвиняват авторите на статиите в “аполитичност”, в нежелание да издават учебници и един вестник с актуално и достъпно съдържание. “Старите” — едрата търговска буржоазия в Румъния критикуват всяка стъпка на Дружеството и го обявяват за “нескопосно”⁹.

Дринов и останалите действителни членове на Дружеството не са хора на революционните идеи и практика и още в самото начало го създават като истинско научно дружество с цел да се превърне в Академия на науките, такава, каквато имат много европейски народи. В уводната статия на ПС по този повод четем: “Навярно можем да очакваме, щото подир не много време да се преобърне то /Дружеството/ в действителна Академия наук и да стане един от най-великолепните храмове на българската наука”¹⁰. Истината е, че Дружеството помага за формирането на българската нация: изследва правдиво историята и миналото на българския народ, занимава се с проблемите на новобългарския книжовен език от интелектуалната висота, до която малцина българи се извисяват по онова време. Издържано от благотворителност, то няма онази стабилна материална база, която може да му позволи да има и популярна книжовна дейност.

През критичната за Дружеството 1873 г. Дринов се надява, че “това толкова потребно за народа учреждение”¹¹ ще продължи да съществува и работи. Неговите надежди се съживяват, когато съратникът на Левски Тодор Пеев поема ръководството на дружествените работи. Дринов държи постоянно връзка с него и го насърчава в усилията му да запази и укрепи Дружеството. В писмата си до Т. Пеев Дринов препоръчва Ф. Каниц и К. Иречек за сътрудници на ПС¹². Най-голямо впечатление му прави книгата на Иречек “История на българите” и по този повод той му пише: “Вашата слава е и слава на нашия народ”¹³.

През 1875 г. Иречек отстъпва правото на превода на своя труд на БКД¹⁴. Дринов пише рецензия за него и публикува съобщение в три цариградски вестника за превода му на български език и за неговото отпечатване.

Авторитетът на Дринов като учен помага за нарастване популярността на Дружеството и влизането му в контакти с други научни общества. С тази цел през 1871 г. Дринов се среща

⁶ Пак там, с. 82-83.

⁷ Пак там, с. 97.

⁸ Пак там, с. 83.

⁹ Божков, Ст., В. Паскалева и Цв. Тодорова. История на БАН 1869-1969. – С., 1971, с. 25.

¹⁰ ПС на БКД, №1, 1870, с. 6.

¹¹ Документи за историята... Т.1, 360-361.

¹² Пак там, с. 459.

¹³ НА-БАН, ф. 3 к, а.е. 96, л.11а-11б.

¹⁴ НА-БАН, ф. 1к, а.е. 414, л.1-4.

със секретаря на Московския славянски комитет Николай Маклаков, който се нагърбва със задачата да отиде в Браила и Букурещ и “да подеждува на тамошните първенци, за да вземат и те дейно участие в това народополезно дело” и да подпомогнат дейността на българското Дружество¹⁵. Граф Н. П. Игнатиев напълно одобрява това “полезно учреждение” и съчувства на идеята Дружеството да развива и образова народния български дух¹⁶.

Разпространението на “Периодическо списание” убедително свидетелства за научната дейност на членовете на БКД. С цел да популяризира дейността на Дружеството Дринов изпраща на слависта Викентий Макушев трите първи книжки на ПС, за да напише Макушев подробна статия за съдържанието на списанието в “Министерский журнал”. От него той научава за големия интерес на Петербургската и Полската академия на науките в Краков към Дружеството¹⁷. Дринов се грижи списанието да бъде изпратено на: К. Иречек и Патера в Прага, проф. Миклошич и Ф. Каниц във Виена, проф. Леже в Париж¹⁸, проф. Б. Хъждеу в Букурещ¹⁹, Жегота Паули, В. Макушев, Ламански и Нил Попов в Москва²⁰. Професорът от Казанския университет М. П. Петровский живо се интересува от него, секретарят на Югославянската академия на науките В. Ягич му дава висока оценка²¹. Списанието стига до Търново, Свищов, Шумен и др. български и редица румънски градове, до Солун, Одрин, Париж, Британския музей в Лондон, Киевската семинария, Благотворителния славянски комитет в С. Петербург и т. н

През 1876 г. по време на Априлското въстание Дринов е категоричен, че Дружеството трябва да продължи дейността си, а ПС да излиза и да се разпространява. По време на Руско-турската война Дружеството временно спира своята дейност.

До Освобождението на България Дринов израства като зрял учен, който с постоянство и неизменна любов към науката се грижи и за нейната институция — Българското книжовно дружество. Вниманието му е съсредоточено върху съдържанието на всяка книжка от ПС, върху прецизното и художествено оформление (от 1869 до 1876 г. излизат 12 книжки) и върху неговото разпространение. Статиите за участието на славяните и прабългарите в генезиса на българската народност и за историята на българската църква, които младият учен печата, придават сериозен и научен тон на списанието и не напразно то е залог за съществуването на Дружеството през тези тежки емигрантски години.

След сключването на Берлинския договор Дринов, завеждащ Отдела на просветните и книжовни дела в Княжеството, предприема действия заедно с В. Д. Стоянов, В. Друмев и Н. Ценов за пренасянето дейността на Дружеството в България. По решение на събранието на БКД на 28 октомври 1878 г. от Браила в София се изпращат “архивата, библиотеката и разни сбирки на Дружеството” чрез Т. Икономов, делегат на Отдела на просвещението²².

Независимо че се връща в Харков, където преподава в университета, М. Дринов поддържа кореспонденция с К. Иречек (който през 1880 г. идва в България и заема поста Министър на народната просвета), в която основен въпрос е просветното и културно издигане на българите. Иречек не е обнадежден от това, което вижда в България, и по този повод пише на Дринов: “Много говорихме за възобновлението на Книжовното дружество, ама кой да пише статии? Хората занимават различни административни постове. Учителите бягат от гимназиите да стават чиновници, за книги и наука се не занимават”²³. Това, което смущава Иречек, е “че сичките са подивели и се занимават с това, което те наричат политика и партии”²⁴. Дринов моли

¹⁵ Документи за историята... Т.1, с. 206.

¹⁶ Пак там, с. 234.

¹⁷ Пак там, с. 230; НА-БАН, ф. 1к, оп. 1, а.е. 171.

¹⁸ НА-БАН, ф. 1к, а.е. 279, л. 1-2.

¹⁹ Неизвестно писмо на М. Дринов до Богдан Хъждеу. // Списание на БАН, 2004, №6, 72-75.

²⁰ НА-БАН, ф. 1к, а.е. 504а.

²¹ Документи за историята...Т.1, 234-235.

²² Снегаров, Ив., П. Миятв, Д. Велева и Л. Костадинова. Документи за историята на БКД. Т. 2, – С., 1966, с. 15.

²³ НА-БАН, ф. 3к, оп. 1, а.е. 96, л. 75-77.

²⁴ Пак там, л. 77.

Иречек да обедини усилията си с В. Друмев и останалите членове и да се намери начин да се възобнови дейността на Дружеството²⁵.

През 1880 г. в България се говори много за Дружеството, но все още нищо не се предприема. “Музей все още не се създава, Библиотеката се помещава в Голямата джамия” — пише Иречек на Дринов. Проектът, който Иречек предлага, е Голямата джамия да стане “Palais d'institutions publiques”, където да се поместят библиотеката, музеят, Министерството на просвещението и Книжовното дружество²⁶.

Като Министър на просвещението Иречек води преписка за прехвърляне на капиталите на Дружеството от Румъния в български банки и уверява Дринов, че ПС ще започне да излиза в София. Чуват се имената на нашите първи учени, които се събират у Иречек: Т. Иванчов, Сп. Вацов, М. Сарафов, Г. Златарски и др., които оформят така наречената школа на Иречек²⁷.

На 2 декември 1880 г. Иречек пише на Дринов, че бившите членове на Дружеството ще се съберат предварително, преди Голямото годишно събрание, и книжка първа на ПС ще съдържа белетристични, юридически и педагогически трудове. Най-важното в писмото е заключението му, че България посреща известието за Дружеството и списанието с “най-голямо съчувствие” и одобрение²⁸.

Дринов гледа на обновлението на Дружеството като на много важна работа, защото “полека около него ще се наберат сериозни просветители, учени деятели, които със солидните си учени трудове немалко ще спомогнат и за скорото премахване на съществуващата в България дивотия и шарлатания” (той отговаря с думите на Иречек в предишното му писмо до него)²⁹.

Дринов е сигурен, че от това Дружество ще се роди Българска академия на науките и Български университет³⁰. За съжаление обаче в този период интелигентният човек живее в свят с тесни научни хоризонти, “където всичката нравствена сила ученият трябва да черпи от себе си”³¹.

На 5 септември 1881 г. на съвещание на членовете на БКД под председателството на М. Дринов в помещението на Народната библиотека се взема решение неговата дейност да започне от началото на 1882 г. Събранието избира за председател на Българското книжовно дружество отново М. Дринов, а също и Привременен управителен комитет с организационен председател В. Д. Стоянов. “Види ми се, че ...възобновихме наистина Дружеството и че работим напред” — пише Иречек на Дринов³². На което Дринов възкликва: “Чест и слава вам и на другите приятели, че посред такива бури можахте да възобновите дейността на Дружеството, бъдещата Академия”³³.

Дринов е сигурен, че българската интелигенция ще се развива свободно, не в робство и в емиграция, а в родината си в демократичен и европейски дух. През 1882 г. той и Иречек привличат към списанието голям кръг учени и писатели като П. Р. Славейков, М. Сарафов, Г. Златарски, А. Т. Балан, П. Пешев, Д. Моллов, Ив. Вазов, С. Миларов, Ст. Михайловски, Н. Козлов, Н. Попович и др. Прочел статиите им в ПС, Дринов възкликва: “Майстори Боже, повечко такива младежи на България”³⁴.

През следващите години БКД минава през организационна криза. Иречек е на мнение, че това “учено тяло” е време да има своя постоянна организация. Голямата му мечта е да работи с Дринов в София за създаването на “достоеен храм на науката”³⁵. На годишното събрание, което

²⁵ Пак там, л. 79-82.

²⁶ Пак там, л. 89.

²⁷ Пак там, л. 93.

²⁸ Пак там, л. 105.

²⁹ Пак там, л. 106.

³⁰ Пак там, л. 115.

³¹ Пак там, л. 110.

³² НА-БАН, ф. 3 к, оп. 1, а.е. 97, л. 2.

³³ Пак там, 12-14.

³⁴ Пак там, л. 18.

³⁵ Пак там, л. 87.

се състои от 30 юли до 8 август 1884 г., Привременният комитет е освободен и за председател на БКД отново е избран проф. М. Дринов, за подпредседател В. Д. Стоянов и за деловодител Т. Пеев. Приет е нов устав, с който се прави реорганизация и се създава възможност за превръщането на БКД в научно учреждение от европейски тип. Тази възможност обаче не е използвана. През октомври Дринов заминава за Харков и този път отсъствието му от България е пагубно за Дружеството. За съжаление, Дринов не може да противодейства от разстояние на разложителната вътрешноорганизационна дейност и успява само да стимулира научната дейност в областта на историята, като печата своите трудове в ПС. Дружеството продължава “да живува без душа”³⁶.

От 1884 до 1898 г. БКД не провежда никакви събрания и дописният член на дружеството д-р Кръстев кани Дринов да дойде в България, за да изпълни своите задължения като негов председател. На поканата Дринов отвърща с печал: “За това преселване отдавна ми копнее и чезне сърцето, но за сега то среща неоторими спънки, които види ми се и за напред няма да се премахнат”³⁷. Дринов дискутира с д-р Кръстев правописния въпрос, настоява да се постави и обсъди въпроса за премахването на правописните разногласия. Във връзка с Дружеството той пише на д-р Кръстев: “Ще ми се да вярвам, че това Дружество, което благополучно прекара няколко опасни кризи, няма да загине и сега”³⁸.

На 30 май 1898 г. събранието на БКД възстановява демократичния принцип за избиране на Управителен съвет. В писмото си до д-р Д. Моллов Дринов пише да изберат председател и подпредседател някой от постоянно живеещите в София членове. Себе си скромно и критично нарича “номинален и безпомощен председател”, а за Васил Д. Стоянов благородно и човешки напомня, че не трябва да се съди строго и че нравствен дълг на Дружеството е да му се отдаде заслуженото³⁹. Дринов възлага големи надежди на колективните обсъждания в главните извънредни и общи събрания, стига те да не се провеждат формално. Защото, според него, “без задружно и устно нагласяване и споразумение между учени българи”⁴⁰ дружествените работи няма да вървят, както трябва.

С протокол на Главното събрание на БКД от 10 ноември 1898 г. Дринов е избран за негов почетен член. На тържественото заседание, състояло се на 23 април 1899 г., за обществени и научни приноси той е награден с орден за граждански заслуги I степен. Заслугите на проф. М. Дринов за създаването и утвърждаването на БКД в Браила, за дейността му в България след Освобождението до 1898 г. са известни и високо оценени.

По-голяма част от документите, които разкриват неговата дейност като основател и пръв председател на БАН, са публикувани. Те се намират в архива на БКД и личния му архив, съхранявани в НА-БАН и БИА-НБКМ, както и в Централния държавен исторически архив в гр. Харков. Публикувана е и по-голяма част от преписката му с проф. К. Иречек; частично е публикувана преписката му с проф. В. Златарски, д-р К. Кръстев, Васил Д. Стоянов, Васил Друмев, Нешо Бончев⁴¹, Кузман Шапкарев⁴², Викентий Макушев⁴³, Адолф Патера⁴⁴. Някои документи от ЦДА (фонд Христо Стоянов и фонд Васил Д. Стоянов) не са публикувани, както и такива от регионални и чужди архиви и от частни колекции. Ето защо много навреме и основателно се работи по международен проект, свързан с издирването и публикуването на епистолярното наследство на М. Дринов у нас, в Русия, Украйна и Европа.

³⁶ Пак там, л. 101.

³⁷ НА-БАН, ф. 47к, а.е. 253, л. 2.

³⁸ Пак там, л. 5-6.

³⁹ Документи за историята ... Т. 2, с. 190.

⁴⁰ Паскалева, В. Цит. съч., с. 32.

⁴¹ Динеков, П. М. Дринов и Нешо Бончев. // Списание на БАН, 1937, №56, 177-239.

⁴² Динеков, П. Писма на Кузман Шапкарев до проф. М. Дринов. // Македонски преглед, 1934, №2; 1935, №3-4; Шишманов, Ив. Кузман Шапкарев и М. Дринов. // Македонски преглед, 1925, № 3, 51-80.

⁴³ Минкова, Л. Преписка на Викентий Макушев с М. Дринов (1869-1878). // Bulgarian Historical Review, 1983, № 1-2, 203-204.

⁴⁴ Архивът на Адолф Патера се съхранява в Литературния архив на Народния музей в Прага /LAPNP/.

В книгата си за М. Дринов Людмила Горина отбелязва, че има нерешени въпроси, засягащи Дринов на поста председател на Българското книжовно дружество⁴⁵. М. Дринов е идеен организатор и председател на БКД от неговото основаване до края на 1898 г. Новите документи ще допълнят отговора на въпроса по какъв феноменален начин неговият авторитет на учен, който в по-голямата част от живота си живее и преподава в Харков, талантливо и научно ръководи близо 30 години БКД, тази авторитетна институция, прераснала през 1911 г. в Българска академия на науките.

⁴⁵ Горина, Людмила. Марин Дринов. Историк и обществен деец. – С., Акад. изд. Проф.М. Дринов, 2006, с.15.